

ARHĪVU REORGANIZĀCIJA LATVIJAS PSR 1961. GADĀ LATVIAN SSR ARCHIVE REORGANIZATION IN 1961

Marta Reča

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, martare4a@gmail.com, Rēzekne, Latvija
Zinātniskais vadītājs: **Vladislavs Malahovskis** Dr. hist. asociētais profesors

Abstract. *This paper reveals on the Latvian SSR archiving reorganization in 1961, when control of the Archiving Administration passed from the Interior Ministry to the Council of Ministers. The paper analyses processes and outcomes of reorganization as well as essential issues in archiving from 1961 up to 1964.*

Keywords: *archival administration, archival science, Latvian SSR, reorganization.*

Atskatoties uz valsts arhīvu vēsturi Latvijā, ir jākonstatē, ka kopš 1919. g. pusi no sava pastāvēšanas laika dokumentu pārvaldības nozare ir attīstījusies Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (turpmāk - LPSR) periodā. Neskatoties uz šī laikposma nozīmīgumu, pētījumi par arhīvniecības attīstības tendencēm Latvijā 20. gs. 20. – 90. g. ir visai trūcīgi. Visaptverošas arhīvu sistēmas izmaiņas Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā (turpmāk - PSRS) notika 1960. gadā (Savienību republikās šis process norisinājās 1960. – 1962. g. laikā), kad Galvenā arhīvu pārvalde (*Главное архивное управление*) tika nodota no Iekšlietu ministrijas pārziņas Ministru Padomes pakļautībā (*Алексеева, Афанасьева, Бурова, 2005, c.32*). Pētījuma hronoloģiskās robežas ir no 1961. g. līdz 1964. g., kad LPSR norisinājās vēl viena arhīvu reorganizācija, izveidojoties Centrālā Valsts Oktobra revolūcijas un sociālistiskās celtniecības arhīva (turpmāk - CVORA) filiālēm. Tā kā raksts ir veltīts vēsturisku notikumu un aspektu izpētei, tā tapšanā un pagātnes liecību interpretācijā tika izmantota historisma pieeja, kas nodrošina vēstures kā konkrētas procesa redzējumu (*Арзамаскин, 2011, c.2*). Neatņemama pētniecības sastāvdaļa bija arī salīdzināšana, kuras procesā atklājās faktu un parādību būtības izskaidrošanas iespējas (*Бочаров, 2006, c.48*). Raksta mērķis ir noskaidrot LPSR arhīvu sistēmas 1961. g. reorganizācijas norisi un sekas. Raksta uzdevumi: atklāt Padomju Savienības komunistiskās partijas (turpmāk - PSKP) kontroli pār arhīvu sistēmu un arhīvu dokumentu izpēti; izpētīt 1960. g. PSRS Ministru padomes izdotā lēmuma ietekmi uz arhīvu sistēmu LPSR.

Pēc 1960.g. PSRS arhīvi nonāca spēcīga un sazarota partijas – birokrātiskā aparāta kontrolē. PSRS Ministru Padome sev pakļauto Galveno arhīvu pārvaldi centās pārvērst par vienīgi dokumentu pārvaldības funkciju izpildošo iestādi (arhīvu darbiniekus – zinātniekus ar plašu vēsturnieku redzesloku pārvērst šauru loku – dokumentu pārvaldības organizācijas – speciālistos), savukārt PSKP Centrālā komiteja (turpmāk - CK) skatīja arhīvus kā savas aģitācijas un propagandas izplatīšanas līdzekļus. Partiju līderiem arhīvu koncepcija kā objektīvās patiesības avota, kā cilvēku garīgās kultūras fenomena neeksistēja un nevarēja eksistēt. Arhīvi pastāvēja tikai kā ierocis vai kā politiskās cīņas kavējošais faktors (*Хорхордина, 1994, c.320*). 1961. g. izdotais lēmums „Par PSRS Ministru Padomes Galvenās arhīvu pārvaldes nolikumu un PSRS valsts centrālo arhīvu tīklu” paredzēja, ka Galvenā arhīvu pārvalde turpmāk pārziņās Valsts arhīva fonda dokumentus, kā arī PSRS centrālos valsts arhīvos uzglabātos materiālus. Lēmums arī noteica, ka Valsts arhīva fonda dokumentus, kas atradās Savienības un autonomo republiku centrālajos valsts arhīvos, kā arī novadu, apgabalu, nacionālo apvidu un pilsētu arhīvos, Galvenā arhīvu pārvalde pārraudzīs ar Savienības republiku arhīvu pārvaldības iestāžu palīdzību (*Об утверждении Положения о Главном архивном управлении при Совете Министров СССР и сети центральных государственных архивов СССР, 1961*). 1962. g. Galvenā arhīvu pārvalde izdeva „Pamatnoteikumus valsts arhīvu darbībai”, kuru publikācija anulēja 1938. – 1958. g. izdoto 35 normatīvo aktu darbību (*Кузина, 2011, c.57*). Pārvaldes izdotie noteikumi aptvēra dokumentu uzkrāšanu, izvērtēšanu, fondēšanu, uzskaiti, esības pārbaudes, dokumentu izmantošanu u. c.

jomas. Izdotajos noteikumos tika atzīmēts, ka iepriekš arhīvi savā darbībā realizēja „fonda kontinuitāti” saglabāšanas praksi, t.i., arhīvu darbinieki centās uzskaitīt un organizēt kontroli pār visu iestāžu, organizāciju un uzņēmumu dokumentārajiem materiāliem, neņemot vērā dokumentācijas vērtību. Turpmāk arhīvistiem tika piedāvāts nepievērsties mazo saimnieciski – sadzīvisko pakalpojumu iestāžu dokumentācijas kontrolei, lai netiktu novājināta vadošo un centrālo iestāžu dokumentācijas uzraudzība, kurai ir politiska, zinātniska un tautsaimnieciska vērtība. Savukārt „mazo” iestāžu (veļas mazgātavu, namu pārvalžu, invalīdu arteļu, aptieku, frizētavu u. c.) dokumentācijas kontroli un pieņemšanu veiks tās pašas sistēmas augstākstāvošās organizācijas. Ar mērķi racionalizēt valsts arhīvu komplektēšanas organizāciju tika paredzēta iespēja veidot tur, kur rodas nepieciešamība pilsētas, rajonu un starprajonu valsts arhīvus ar pastāvīgu dokumentu sastāvu. Jauns virziens tiek ieviests arī dokumentu fondēšanā: „No saglabātiem atsevišķiem nepilnīgiem materiāliem, kuri neraksturo sava fondaža darbību – arhīva fondi turpmāk netiek veidoti. Šādi materiāli, ja tiem ir zinātniska vai praktiska vērtība, tiek iekļauti apvienotajos arhīva fondos vai arhīvu kolekcijās.” Izmaiņas tika ieviestas arī zinātniski tehniskās apstrādes jomā, jo saskaņā ar izdotiem noteikumiem, arhīvos, kuros glabājās gan pirms revolūcijas, gan pēcrevolūcijas dokumenti, fondu izvērtēšanas un sakārtošanas darbus būtu jāsāk no pēdējiem, virzoties uz pagātni jeb vēsturiskajiem dokumentiem (nevis otrādi, kā tas bija pieņemts „buržuāziskajā” arhīvniecībā) (*Смоктунувич, 1962, c.3–6*). 20. gs. 60. g. daļa pētnieku saista ar pieejamības liberalizāciju arhīva dokumentiem (*Алексеева, Афанасьева, Бурова, 2005, c.32*), taču citi savukārt uzsver, ka pētniecība arhīvos nonāk vēl stingrākos kontroles rāmjos un pieejamības noteikumi atstāj aizvien mazāku brīvību zinātniskai izpaušmei – pētniekiem tika ļauts izmantot tikai tos dokumentus, kas bija tieši saistīti ar tēmu, kura bija norādīta pētnieka iesniegumā, lai saņemtu pieeju arhīvam (*Малышева, 2002, c.148–149*). Lasītavas anketā joprojām kopā ar personas datiem bija jānorāda arī nacionalitāte un piederība partijai. Uz katru pētnieku visa viņa darbības laikā konkrētajā arhīvā tika ieviesta personīgā lieta, kurā atradās sekojoši dokumenti:

- 1) izraksts no ieinteresētās iestādes (respektīvi, iestādes, pēc kuras pieprasījuma pētnieks strādā) vai privāts iesniegums (atsevišķos gadījumos pieejamību arhīvu dokumentiem var iegūt arī nestrādājošie pētnieki pēc personīgas iniciatīvas);
- 2) anketa;
- 3) lapa, kurā atzīmēja kopiju un izrakstu izsniegšanu no arhīvu materiāliem (*Смоктунувич, 1962, c.109*).

Šī perioda arhīva dokumentu pētniecība norisinājās tikai ideoloģijas nostiprināšanas mērķiem un tautsaimniecības vajadzībām, dokumentu vērtība tika noteikta pēc līdzīgiem kritērijiem.

Arī LPSR Iekšlietu ministrijas Arhīvu pārvalde pēc 1961. g. lēmuma Nr. 832 tika reorganizēta par LPSR Ministru Padomes Arhīvu pārvaldi (no 1980. g. – Galvenā arhīvu pārvalde) (*LNA LVA, 1163.f., 1.apr., 122.l., 21.lp.*). Saskaņā ar lēmumu Arhīvu pārvaldei tika pakļauti Centrālais Valsts vēstures arhīvs (bijušais Centrālais Valsts arhīvs), CVORA, Rīgas, Liepājas, Daugavpils, Ventspils, Jelgavas, Jūrmalas un Rēzeknes valsts arhīvi. Jāatzīmē, ka Latvija bija ne tikai pēdējā PSRS teritorija, kurā tika izveidots Oktobra revolūcijas arhīvs – tajā kavējās arī arhīvu sistēmas pārvaldības reorganizācija. Periodā no 1960. g. līdz 1961. g. desmit Savienības republikās, tajā skaitā Lietuvas un Igaunijas PSR arhīvu pārvaldes – nodaļas tika reorganizētas Ministru Padomes Arhīvu pārvaldēs (*LNA LVA, 1163.f., 1.apr., 121.l., 3.lp.*). Par LPSR arhīvu reorganizācijas aizkavēšanos liecina arī nosūtītais uz Latviju Gruzijas PSR Arhīvu pārvaldes štatu saraksts, kas visdrīzāk tika ņemts par pamatu pārvaldes štata sarakstu sastādīšanai LPSR (*LNA LVA, 1163.f., 1.apr. 122.l., 6.lp.*). LPSR Arhīvu pārvalde sastāvēja no sekojošām struktūrvienībām:

- 1) zinātniski – informacionālā, publicistiskā un organizatoriski metodiskā nodaļa;
- 2) komplektēšanas, ekspertīzes un uzskaites nodaļa;

3) resoru arhīvu un dokumentu pārvaldības nodaļa (*LNA LVA, 1163.f., 4.lp.*).

Pārvaldē tika nodibināta arī Zinātniskā padome (izskatīja arhīva darba teorijas, arhīvu dokumentu publikācijas, kā arī iestāžu tekošās dokumentu pārvaldības organizācijas jautājumus), ekspertīzes un pārbaudes komisijas (izskatīja dokumentu izvērtēšanas jautājumus par LPSR fonda dokumentāro materiālu zinātnisko un praktisko vērtību un jautājumus par valsts un resoru arhīvu komplektēšanu ar tiem) un kolēģija, kas izskatīja arhīvu iestāžu darba vadīšanas galvenos praktiskos jautājumus (*LNA LVA, 1163.f., 1.apr., 122.l., 28.–29.lp.*).

20. gs. 60. g. LPSR arhīvu darbībā iezīmējas ar salīdzinoši lielu nekārtību. Haoss bija pašsaprotams, jo, pirmkārt, necik daudz laika nebija pagājis kopš Padomju Savienības okupācijas ieviestām izmaiņām arhīvu sistēmā un Otrā pasaules kara beigām, evakuācijas un reevakuācijas notikumiem. Otrkārt, arhīvu darbību spēcīgi ietekmēja 20. gs. 50. – 60. g. notiekošās administratīvi teritoriālās izmaiņas. Pēc Latvijas okupācijas un tās arhīvos glabāto dokumentu pasludināšanas par valsts īpašumu, ar LPSR Tautas Komisāru Padomes 1940. g. 28. oktobra lēmumu visos apriņķos (izņemot Rīgas) ar 1. novembri nodibināja apriņķu valsts arhīvus, attiecīgo apriņķu iestāžu dokumentāro materiālu koncentrēšanai, sakārtošanai un glabāšanai. Uz 1941. g. jūniju LPSR pastāvēja un darbojās Iekšlietu Tautas Komisariāta Arhīvu daļa, Centrālais Valsts arhīvs, Republikāniskais valsts arhīvs, Rīgas pilsētas valsts arhīvs un 18 apriņķa valsts arhīvi. Pēc vācu okupācijas 1944. – 1945. g. iepriekšminētie arhīvi atsāk savu darbību, taču jau 1945. g. aizsākas teritoriju administratīvās izmaiņas (tika nodibināti Alūksnes, Gulbenes, Krāslavas, Limbažu, Ogres, Viļānu apriņķi), un jau 1949. g. beigās pastāvēja un darbojās 24 apriņķu valsts arhīvi. Turpmāk ar apriņķu likvidēšanu un rajonu izveidošanos LPSR teritorijā, 1950. g. 1. janvārī tiek nodibināti 58 rajonu valsts arhīvi, taču to skaits pakāpeniski samazinājās, sakarā ar atsevišķu rajonu likvidēšanu vai apvienošanu (likvidētā rajona valsts arhīva dokumentāros materiālus pārņēma tā rajona valsts arhīvs, kura teritorijai pievienoja likvidētā rajona teritoriju). Piemēram, 1955. g. likvidēja Grīvas rajonu un šī rajona dokumentus pārņēma Ilūkstes rajona valsts arhīvs, 1956. g. likvidēja Apses, Dundagas un Varakļānu rajonus utt. Četrpadsmit gadu laikā rajonu arhīvu skaits samazinājās vairāk nekā uz pusi un 1964. g. Arhīvu pārvaldes tiešā pārziņā atradās trīs centrālie, septiņi pilsētu un 21 rajonu valsts arhīvi (*LNA LVA, 1163.f., 1.apr., 520.l., 5.–7.lp.*). Lieki pieminēt, ka šādas arhīvu tīkla izmaiņas, biežā dokumentu pārvietošana nesekmēja ne dokumentu pienācīgu uzskaiti un fondēšanu, ne arī saglabāšanu. Bieži vien rajonu arhīviem no pilsētu un rajonu deputātu padomju Izpildkomiteju puses tika pievērsta niecīga uzmanība (vāja kontrole pār arhīvu darbu, naudas līdzekļu, transporta un pienācīgi aprīkotu telpu trūkums), savukārt rajonu arhīvi, risinot savas problēmas, nepiedalījās iestāžu dokumentāro materiālu zinātniski tehniskā apstrādē un nesniedza palīdzību dokumentu pārvaldības organizēšanas jautājumos (*LNA LVA, 1163.f., 1.apr., 445.l., 10.lp.*). LPSR Arhīvu pārvaldes vadītāja A. Kadiķa vēstulē Ministru Padomes priekšsēdētāja vietniekam V. Krūmiņam tika minēts par kritisku situāciju iestāžu un organizāciju arhīvu nodaļu darbā. Vēstulē norādīts, ka lielākā daļa iestāžu uz 1963. g. nebija sakārtojušas un sagatavojušas nodošanai valsts glabāšanā savu arhīvu materiālus (daļai iestāžu trūka dokumentu pārvaldības organizācijas, citām neizdevās saviem spēkiem sakārtot lielo dokumentu kvantumu vēl no pēckara perioda gadiem) (*LNA LVA, 1163.f., 1.apr., 447.l., 4.–9.lp.*). Stāvoklis bija dramatisks, jo pareizu dokumentu pārvaldības principu noteikšana netika uzskatīta par svarīgu valsts arhīvu komplektēšanas nosacījumu. Lietu nomenklatūru sastādīšanā netika ievēroti paši vienkāršākie principi, vienā lietā varēja apvienot dokumentus ar dažādiem glabāšanas termiņiem, uzskaites materiāls neatspoguļoja patieso fondu un lietu sastāvu. Līdz ar to, pēc lietu nodošanas valsts glabāšanā, tām bija nepieciešams veikt atkārtotu zinātniski tehnisko apstrādi, kas prasīja tobrīd trūkstošos materiālos un cilvēkresursu, kā arī pats par sevi bija salīdzinoši ilgs process (*LNA LVA, 1163.f., 1.apr., 510.l., 2.–4.lp.*). Kā viena no problēmām tika minēta kvalificēta darbaspēka trūkums rajonu arhīvos, to vadītāji bija gadījuma rakstura darbinieki bez specializētās un bieži vien arī vidējās izglītības (*LNA LVA, 1163.f., 1.apr., 520.l.,*

5.–7.lp.). Treškārt, liela politiski – ideoloģiska kampaņa, kas tiešā veidā skāra arī arhīvus, aizsākās pēc 1957. g. dekrēta “Par valsts un sabiedrisko darbinieku vārdu piešķiršanu novadiem, apgabaliem, rajoniem, kā arī citām apdzīvotām vietām, uzņēmumiem, kolhoziem, iestādēm un organizācijām”. Sakarā ar iepriekšminēto lēmumu valsts arhīviem bija noteikts atbilstoši pilsētu un citu apdzīvoto vietu, administratīvi – teritoriālo vienību, organizāciju, kolhozu u. c. ieviest izmaiņas arhīva uzskaites dokumentos (uzskaites sarakstos, fondu sarakstos, fondu lapās, fondu lietās, iestāžu sarakstos, pasēs utt.) un uzziņu – zinātniskajā aparātā. Atšķirībā no mūsdienu prakses, toreiz fondu nosaukumu precizēšana notika visiem uz to brīdi arhīvos esošo iestāžu fondiem, neatkarīgi no tā vai arhīvā glabājās šo iestāžu dokumenti par periodu pēc pārdēvēšanas vai nē (*LNA LVA, 1163.f., 1.apr., 510.l., 27.–28.lp.*).

Neskatoties uz saviem partejiski – birokrātiskiem priekšnosacījumiem, vērstiem uz arhīvu materiālu izmantošanu aģitācijas un propagandas nolūkiem (vai arī tieši šo aspektu dēļ), turpmākie pastāvēšanas gadi bija zīmīgi ar Arhīvu pārvaldes mēģinājumiem organizēt un uzlabot esošo dokumentu pārvaldības sistēmu valstī. 1962. g. LPSR Ministru Padome pieņēma lēmumu Nr. 479 “Par arhīvu materiālu glabāšanas režīma noregulēšanu un to labāku izmantošanu” (*LNA LVA, 1163.f., 1.apr., 445.l., 10.lp.*), 1962. g. – lēmumu Nr. 679 „Par arhīva lietas uzlabošanu Latvijas PSR” (*LNA LVA, 1163.f., 1.apr., 446.l., 1.lp.*). Abi likumdošanas akti teorētiskā līmenī iezīmēja Arhīvu pārvaldei, Tautas saimniecības padomei, pilsētu un rajonu darbaļaužu deputātu padomju Izpildkomitejām veicamos uzdevumus – štatu sarakstu izstrādi, atbildīgo personu noteikšanu par arhīvu darbu (organizācijās), dokumentāro materiālu izvērtēšanas un aprakstīšanas pabeigšanu, arhīvu materiālu izmantošanas uzlabošanu tautasaimniecības mērķiem, stingrāku arhīvu materiālu kontroli pilsētu un rajonu valsts arhīvos. Lēmumos tika atrunāta arī lielāka materiāla nodrošinājuma piešķiešana arhīviem un pasākumu veikšana to darbinieku kvalifikācijas uzlabošanai. 1962. g. tika izstrādāts pilsētu un rajonu valsts arhīvu darbinieku kvalifikācijas paaugstināšanas semināru plāns, kuros bija paredzēts aplūkot eksistējošo problemātiku un ieviest skaidrību un organizētību tekošās dokumentu pārvaldības jautājumos, izskatot arī fondēšanas principus, zinātniski tehniskās apstrādes un ekspertu komisijas pienākumus u. c. jautājumus. Mācības bija paredzētas arī jauniem arhīvu darbiniekiem (*LNA LVA, 1163.f., 1.apr., 1130.l., 14.–15.lp.*). Kā nepieciešamība tika atzīmēta pastāvošās arhīva sistēmas reorganizācija centralizācijas nolūkiem, CVORA ēkas būvēšana un kinofotofono arhīva izveidošana. Kopā ar lēmumiem tika izdotas praktiska rakstura instrukcijas jeb paraugnomenklatūras, lai atvieglotu arhīva darbiniekiem vajadzīgā dokumentārā mantojuma atlasīšanu. Šādas paraugnomenklatūras tika izdotas, piemēram, sovhoziem un vidusskolām, sistematizējot dokumentāros materiālus struktūrvienību ietvaros vai tematiski (piemēram, Agrotehnika, Meliorācija, Lopkopība un putnkopība u. c.), norādot lietu nosaukums un glabāšanas termiņus (*LNA LVA, 1163.f., 1.apr., 510.l., 7.–13.lp.*).

Taču novērtēt jaunpieņemto likumdošanas aktu patieso praktisko sniegumu sākotnējā periodā ir salīdzinoši grūti. Centrālo valsts arhīvu darbība šo norādījumu izpildē uzrādīja daudz labākus rezultātus nekā rajonu valsts arhīvi, kuri šādām pārmaiņām vienkārši nebija gatavi. Netika praksē veiksmīgi īstenoti arī dažādi uz rajonu valsts arhīviem tendētie Arhīvu pārvaldes norādījumi, tajā skaitā norādījums Nr. 625 „Ziņu sniegšana par Padomju perioda personālsastāva dokumentu esamību”, Nr. 498 „Par buržuāzijas perioda materiālu sagatavošanu nodošanai CVVA” u. c. Tas bija atzīmēts arī 1962. g. ziņojumā par arhīvu darbības stāvokli, kurā tika minēts, ka Arhīvu pārvaldes pieprasījumi rajonu dokumentu pārvaldības iestādēs netiek kvalitatīvi un laicīgi izpildīti (dažos gadījumos šādi pieprasījumi no rajonu valsts arhīvu darbiniekiem tika ignorēti) un šāds disciplīnas trūkums jau bija iegājis paradumā. Piemēram, 1961. g. maija bijušajā Dagdas rajona valsts arhīva pārbaudes aktā tika norādīts, ka šī arhīva dokumentārie materiāli, izņemot pagastu Izpildkomitejas dokumentus, ir nešifrēti un līdz 1961. g. 31. decembrim tika noteikts sakārtot šo dokumentu uzskaiti, t. i., ieviest fondu sarakstu, dokumentu kustības uzskaites kartotēku, pieņemšanas grāmatu, fonda lietas, izlabot uzskaites

sarakstu nepareizo numerāciju, veikt glabājamo vienību šifrēšanu utt. Nevienš no noteiktajiem norādījumiem netika izpildīts ne līdz noteiktam termiņam, ne arī līdz arhīva likvidācijai 1962. g. maijā un visi šī rajona dokumenti haotiskā stāvoklī nonāca Krāslavas rajona valsts arhīvā (*LNA LVA, 1163.f., 1.apr., 1130.l., 4.–11.lp.*). Arhīvu pārvalde vairākkārt bija sastādījusi un izsūtījusi rajonu arhīviem metodiskus norādījumus un vispārējus pārskatus par izziņu sastādīšanu un izsniegšanas kārtību padomju iestādēm un PSRS pilsoņiem, jo arī šajā jomā trūka zināmas organizētības – izziņās uzrādītie dati bieži vien izrādījās neprecīzi, dažreiz izziņas tika sastādītas izmantojot dokumentus bez juridiskā spēka (neparakstītas pavēlēs, iesniegumus bez rezolūcijām u. c.), pieprasījumi netika pildīti regulāri, nerunājot jau par to korektu noformēšanu (*LNA LVA, 1163.f., 1.apr., 1130.l., 46.–48.lp.*). Iepriekš minēto problemātiku apliecina arī valsts arhīvu 1963. g. pases. Arhīva glabātavu aizņemtības līmenis svārstījās no 90 līdz 100 procentiem, pilsētu arhīvu darbinieku skaits nepārsniedza trīs cilvēkus (dažos gadījumos arhīvā strādāja tikai viens cilvēks, piemēram Rēzeknes pilsētas valsts arhīvā) un vairākumā arhīvu atradās salīdzinoši liels neapstrādāto glabājamo vienību kvantums – Jelgavas pilsētas arhīvā no 72 910 glabājamām vienībām nebija sakārtotas aptuveni 4000 glabājamo vienību, Jūrmalā no 6805 – 1500 glabājamo vienību, Ventspilī no 88 167 – aptuveni 15 000 glabājamo vienību (*LNA LVA, 1163.f., 1.apr., 547.l., 22., 26., 48.lp.*). Taču neskatoties uz pārvaldei iesniegtām atskaitēm un arhīvu pasēm, gandrīz pusei no visiem apstrādātajiem dokumentāriem materiāliem bija nepieciešama zinātniski tehniskās apstrādes uzlabošana (*LNA LVA, 1163.f., 1.apr., 1130.l., 4.–11.lp.*). Tika apspriests arī jautājums par līdzekļu izmantošanas optimizāciju iestāžu, organizāciju un uzņēmumu dokumentu apstrādei. Pēc izraksta no Arhīvu pārvaldes 1962. g. partijas sapulces protokola seko, ka LPSR uz to brīdi pastāvēja aptuveni 8 tūkstoši iestāžu (no tiem vairāk nekā 2 tūkstoši – Rīgā), taču tika 36 no tām kā štata vienībā pastāvēja darbinieks, kurš nodarbojās ar šo iestāžu dokumentu uzskaiti un apstrādāšanu. Lielākā daļa šo iestāžu reorganizācijas vai likvidācijas gadījumos savas dokumentācijas apstrādi veica ar nolīgtu darbiniekiem starpniecību (*LNA LVA, 1163.f., 1.apr., 457a l., 11.–13.lp.*). Šādu darbinieku nolīgšana toreiz bija bieži sastopama prakse. Protams, tas bija saistīts ar speciālu štata vienību un apmācītu dokumentu pārvaldības speciālistu trūkumu, taču vēl viena saasināta problēma bija nepietiekamais valsts arhīvu arhīvistu atalgojums – uz laiku iestādēs dokumentu sakārtošanai nolīgtie strādnieki nopelnīja daudz vairāk par valsts arhīvu darbiniekiem (iespējams, ka pēdējie varētu arī izmantot radušos situāciju saviem privātajiem mērķiem) (*LNA LVA, 1163.f., 1.apr., 457a l., 11.–13.lp.*).

Neskatoties uz materiālā rakstura problēmām, Arhīvu pārvaldes tā laika uzdevumos ietilpa arī publicistikas organizēšana. Uz 1963. g. A. Kadiķa apstiprinātajā zinātniski pētnieciskajā darbu plānā ietilpa dokumentu publikācijas par LPSR vēsturi (sociālistisko revolūciju, Latvijas Padomju teātra un kino vēsturi, Otrā pasaules kara dokumentu publikācijas par „vācu – fašistisko okupantu zvērībām Latvijā”) un pirms revolūcijas perioda vēsturi (piemēram, ekonomiskie un politiskie sociālistiskās revolūcijas priekšnosacījumi, strādnieku cīņa pret buržuāzijas diktatūru 1920. – 1929. g. u.c.). Pēdējā plāna sadaļā tika ietverti arī zinātniskās – uzziņu un metodiskās literatūras publikācijas uzdevumi par Latvijas PSR arhīvos uzglabātajiem dokumentiem, metodiku klasifikatoru un nomenklatūru sastādīšanu iestādēs, organizācijās u. c. uzņēmumos (*LNA LVA, 1163.f., 1.apr., 759.l., 1a–10.lp.*).

Secinājumi un priekšlikumi

Kopumā 1961. g. arhīvniecībā un arhīvu pārvaldē Latvijā ir lūzuma un pārmaiņu periods – mainās arhīvu sistēmas struktūra un rodas jauni arhīvu darbu reglamentējošie nolikumi. Neskatoties uz to, ka daudzi pieņemtie norādījumi un noteikumi sākumā neieviesās un neīstenojās praksē, tomēr vispusīgi un padziļināti tika aplūkoti un konstatēti arhīvu sistēmas būtiskākie trūkumi un konstatēta uzlabojumu nepieciešamība, ar ko tad arī LPSR Arhīvu pārvalde centās nodarboties. Izdotie lēmumi, teorētiskie un praktiskie norādījumi, sastādītie

arhīvu darbu apskati, aktualizētie problēmjaudājumi un zinātniski metodiska rakstura publikācijas būtībā lika pamatus un veidoja priekšnoteikumus arhīvu turpmākai attīstībai, kas drīz vien deva savus panākumus 1964. g. arhīvu sistēmas reorganizācijas norisē un jaunas dokumentu pārvaldības iestāžu struktūras izveidē, kas nezaudē savu aktualitāti arī mūsdienās.

Izmantotā literatūra un avoti

1. *Об утверждении Положения о Главном архивном управлении при Совете Министров СССР и сети центральных государственных архивов СССР* (28.07.1961). Постановление Совмина СССР. Извлечено 29.03.2019 из <http://lawru.info/dok/1961/07/28/n1192199.htm>
2. Алексеева, Е.В., Афанасьева, Л.П., Бурова, Е.М. (2005). *Архивоведение*. Москва: Издательский центр „Академия”. 272 с.
3. Арзамаскин, Ю.Н. (2011). Принцип историзма в научном исследовании. *Вестник Военного университета*, 3, с. 2. Извлечено 27.03.2019 из <https://cyberleninka.ru/article/v/printsip-istorizma-v-nauchnom-issledovanii>
4. Бочаров, А.В. (2006). *Основные научные методы в историческом исследовании: учебное пособие*. Томск: Томский государственный университет. 48 с. Извлечено 28.03.2019 из http://klio.tsu.ru/Bocharov_Textbook.pdf
5. Кузина, И.Л. (2011). *Архивное право: учебное пособие*. Комсомольск-на-Амуре: Государственное образовательное учреждение высшего профессионального образования „Комсомольский-на-Амуре государственный технический университет”. 136 с.
6. Малышева, С.Ю. (2002). *Основы архивоведения: учебное пособие*. Казань: Татарское Республиканское издательство „Хэтер”. 169 с. Извлечено 19.03.2019 из <http://window.edu.ru/resource/714/66714/files/144.pdf>
7. Смоктунович, Л.Л. (ред.), (1962). *Основные правила работы государственных архивов*. Москва: типография им. Воровского, 191 с.
8. Хорхордина, Т.И. (1994). *История и архивы*. Москва: Российский государственный гуманитарный университет. 360 с.
9. LNA LVA, 1163. f. (Latvijas Republikas Ministru Padomes Galvenā arhīvu pārvalde)

Summary

Latvian archive history has experienced most of the impact throughout existence of the Latvian SSR and yet this period was researched insufficiently. Goal of the scientific paper is to research one of the most crucial moments in history of the Latvian archives: reorganization during Council of Ministers overtaking control of the Archiving Administration in 1961.

In the USSR the reorganization occurred in 1960. Despite change of control archives remained under subordination of divergent yet powerful bureaucratic apparatus, which ceased any attempts on performing archives' functions.

Reorganization went rather chaotically for the first few years of the Latvian SSR. First of all, not a lot of time has passed since the USSR occupation, Second World War, document evacuation and re-evacuation. Secondly, administrative changes in 1950 and constant shifting of district and municipal archive structure had negative influence on reorganization events. Thirdly, in 1957 happened a large-scale redesignation campaign (districts, streets, institution, etc.) which implied corresponded changes in State Archives working processes.

Keeping in mind mentioned flaws the Latvian SSR Archive Administration did enormous job on figuring and resolving issues, organizing records management, forming instructions and manuals for central archives and various branches. Despite ideologically-propagandist prerequisite Archive Administration managed to form a viable, stable and still relevant system administration of archives.